

RENATI
DESCARTES,
MEDITATIONES
DE PRIMA
PHILOSOPHIA,
IN QVA DEI EXISTENTIA
ET ANIMÆ IMMORTALITAS
DEMONSTRATUR.

PARISIIS,
Apud MICHAHEM SOLY, viâ Iacobæ, sub
signo Phœnicis.

M. DC. XLI.

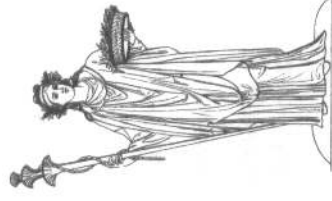
Cum Privilegio, & Approbatione Doctorum.

(Naslovna strana prvog izdanja Meditationja)

RENÉ
DESCARTES

RAZMIŠLJANJA
O PRVOJ
FILOZOFIJI

Priredio i preveo
TOMISLAV LADAN

DEMETRA
Filosofska biblioteka
Dimitrija Savića
ZAGREB, 1994.

rum; nam quid dolore intimius esse potest? Atqui
 audiveram aliquando ab iis, quibus crus aut brachium
 fuerat abscissum, se sibi videri adhuc interdum dolo-
 rem sentire in eâ parte corporis quâ carebant; ideo-
 que etiam in me non plane certum esse videbatur
 membrum aliquod mihi dolere, quamvis sentirem in
 eo dolorem. Quibus etiam duas maxime generales du-
 bitandi causas nuper adjeci: prima erat, quòd nulla
 unquam, dum vigilo, me sentire crediderim, quæ non
 etiam inter dormiendum possem aliquando putare me
 sentire; cùmque illa, quæ sentire mihi videor in fom-
 nis, non credam a rebus extra me positis mihi adve-
 nire, non advertebam quare id potius crederem de iis
 quæ sentire mihi videor vigilando. Altera erat, quòd
 cùm authorem meæ originis adhuc ignorarem, vel fal-
 tem ignorare me fingerem, nihil videbam obflare quo-
 minus effem naturâ ita constitutus ut fallerer, etiam
 in iis quæ mihi verissima apparebant. Et quantum ad
 rationes quibus antea rerum sensibilibus veritatem
 mihi persuaseram, non difficulter ad illas responde-
 bam. Cùm enim viderer ad multa impelli a naturâ, quæ
 ratio diffuadebat, non multum fidendum esse putabam
 iis quæ a naturâ docentur. Et quamvis sensuum per-
 ceptiones a voluntate meâ non penderent, non ideo
 concludendum esse putabam illas a rebus a me diver-
 sis procedere, quia forte aliqua esse potest in meipso
 facultas, etsi mihi nondum cognita, illarum effectrix.

Nunc autem, postquam incipio meipsum meæque
 authorem originis melius nosse, non quidem omnia,
 quæ habere videor a sensibus, puto esse temere admit-

jer što može biti unutrašnjije od bola? Pa ipak sam toliko
 puta slušao od onih kojima bijahu odsječene noga ili
 ruka kako im se činilo da od vremena do vremena
 osjećaju bol u onom dijelu tijela koji više nisu imali;
 stoga ni kod sebe nisam posve siguran kako me neki dio
 tijela zaista boli, iako u njemu osjećam bol. Nedavno
 sam tima dodao još dva najopćenitija razloga za dvojbu:
 prvo, ništa od onoga što sam vjerovao kako osjećam dok
 sam budan nije takvo te ne bih mogao pomisliti da isto
 osjećam i dok snivam; i kako za ono koje mi se čini da
 osjećam u snovima ne vjerujem da potječe od stvari koje
 su smještene izvan mene, nisam uvidio zašto bih to prije
 povjerovao o onome što mi se čini kako osjećam dok sam
 budan. Drugo, kako tad nisam još poznavao tvorca
 svojeg bića – ili sam se barem pretvarao da ne znam –
 nisam vidio što bi priječilo da budem po naravi tako
 načinjen te se varam, pa čak i u onome što mi se činilo
 najistinitijim. A što se tiče razloga koji su me ranije
 uvjeravali u istinu osjetninâ, nije mi bilo teško na njih
 odgovoriti. Kad mi se činilo kako me narav nagoni na
 mnoge stvari kojima se razum opire, pomislio sam kako
 ne treba mnogo vjerovati onim stvarima kojima nas
 narav poučava. Pa iako osjetilni opažaji nisu ovisili od
 moje volje, ipak stoga nisam mislio da treba zaključiti
 kako oni potječu od stvari koje su različite od mene, jer
 je možda u meni neka sposobnost – iako meni još
 nepoznata – koja je njihova tvoriteljica.

Šad pak, pošto sam počeo bolje spoznavati
 sebe sama i svojeg tvorca, ne mislim kako treba
 naprosto prihvaćati sve što dolazi od osjetilâ; ali

tenda; sed neque etiam omnia in dubium revocanda.

Et primò, quoniam scio omnia quæ clare & distincte intelligo, talia a Deo fieri posse qualia illa intelligo, satis est quòd possim unam rem absque alterâ clare & distincte intelligere, ut certus sim unam ab alterâ esse diversam, quia potest saltem a Deo seorsim poni; & non refert a quâ potentiâ id fiat, ut diversa existimetur; ac proinde, ex hoc ipso quòd sciam me existere, quòdque interim nihil plane aliud ad naturam five essentiam meam pertinere animadvertam, præter hoc solum quòd sim res cogitans, recte concludo meam essentiam in hoc uno consistere, quòd sim res cogitans. Et quamvis fortasse (vel potius, ut postmodum dicam, pro certo) habeam corpus, quod mihi valde arte conjunctum est, quia tamen ex unâ parte claram & distinctam habeo ideam meî ipsius, quatenus sum tantum res cogitans, non extensa, & ex aliâ parte distinctam ideam corporis, quatenus est tantum res extensa, non cogitans, certum est me a corpore meo revera esse distinctum, & absque illo posse existere.

Præterea invenio in me facultates specialibus quibusdam modis cogitandi, puta facultates imaginandi & sentiendi, sine quibus totum me possum clare & distincte intelligere, sed non vice versâ illas sine me, hoc est sine substantiâ intelligente cui infint: intellectiorem enim nonnullam in suo formali conceptu includunt, unde percipio illas a me, ut modos a re, distinguui. Agnosco etiam quasdam alias facultates, ut locum mutandi, varias figuras induendi, & similes, quæ quidem non magis quàm præcedentes, absque

ne treba ni o svemu dvojiti.

Prvo, budući znam kako sve ono što jasno i odjelito razumijevam takvim od Boga može biti kakvim ga razumijevam, dovoljno je što mogu jasno i odjelito razumijevati jednu stvar bez druge, da bih bio siguran kako je jedna različita od druge, jer barem Bog ih može postaviti ponaosob; i nije važno kojom moći biva tako te se smatraju različitim; i zato, samo zbog toga što znam da opstojim i što opažam kako ništa drugo ne pripada mojoj naravi ili bivstvu nego jedino to što sam stvar koja misli, ispravno zaključujem da se moje bivstvo sastoji jedino u tome što sam stvar koja misli. Pa iako možda (ili pak sigurno, kao što ću poslije kazati) imam tijelo, koje je sa mnom veoma prisno povezano, ipak — kako s jedne strane — imam jasnu i odjelitu zamisao o sebi samome, ukoliko sam tek stvar koja misli i nije protežna, a — s druge strane — odjelitu zamisao o tijelu ukoliko je tek protežnina, a ne stvar koja misli, sigurno je kako sam doista različit od svojeg tijela i mogu opstojati bez njega.

Dalje, nalazim u sebi sposobnosti posebnih oblika mišljenja, naime: sposobnosti zamišljanja i osjećanja, bez kojih mogu sebe cijelog jasno i odjelito razumjeti, ali ne i obrnuto: njih bez sebe, tj. bez razumske sučnosti u kojoj se one nalaze: one u svojem oblikovnom pojmu uključuju stanovito razumijevanje, te po tome primjećujem kako se one od mene razlikuju kao oblici od stvari. Prepoznajem i neke druge sposobnosti, kao što su promjena mjesta, poprimanje različitih likova i slično, koje ništa više nego prethodne ne mo-

aliquā substantiā cui infint, possunt intelligi, nec pro-
inde etiam absque illā existeret: | sed manifestum est
has, siquidem existant, inesse debere substantiæ cor-
poreæ sive extensæ, non autem intelligenti, quia nempe
earum extensio, non autem ulla plane intellectio, in
earum claro & distincto conceptu continetur. Jam
verò | est quidem in me passiva quædam facultas fen-
tiendi, sive ideas rerum sensibilibus recipiendi & co-
gnoscenti, sed ejus nullum usum habere possem, nisi
quædam activa etiam existeret, sive in me, sive in alio,
facultas istas ideas producendi vel efficiendi. Atque
hæc sane in me ipso esse non potest, quia nullam plane
intellectionem præsupponit, & me non cooperante,
sed sæpe etiam invito, ideæ istæ producuntur: ergo
superest ut sit in aliquā substantiā a me diversā, in quā
quoniam omnis realitas vel formaliter vel eminenter
inesse debet, quæ est objective in ideis ab istā facultate
productis (ut jam supra animadverti), vel hæc sub-
stantia est corpus, sive natura corporea, in quā nempe
omnia formaliter continentur quæ in ideis objective;
vel certe Deus est, vel aliqua creatura corpore nobi-
lior, in quā continentur eminenter. Atqui, cum Deus
non sit fallax, omnino manifestum est illum nec per se
immediate istas ideas mihi immittere, nec etiam me-
diante aliquā creaturā, in quā earum realitas obje-
ctiva, non formaliter, sed eminenter tantum con-
tineatur. Cum enim nullam plane facultatem mihi
dederit ad hoc agnoscendum, sed contra magnam

gu se razumjeti bez stanovite sućnosti, u kojoj se nalaze,
niti pak mogu opstojati bez nje: jer je očito kako one
ukoliko opstoje, moraju biti u nekoj sućnosti tjelesnoj ili
protežnoj, a ne razumskoj, pošto se u jasnu i odjelitu
pojmu o njima nalazi stanovita protežnost, ali nikakvo
razumijevanje. Istina je kako se u meni nalazi i stanovita
trpna sposobnost osjećanja, ili primanja i spoznavanja
zamisli osjetninā, ali njome se nikako ne bih mogao
poslužiti da nije i stanovite djelatne sposobnosti, bilo
u meni bilo u nekome drugom, sposobnosti da proiz-
vede ili uzrokuje tē zamisli. A to zapravo ne može biti u
meni samome, jer ne pretpostavlja nikakvo razu-
mijevanje, i jer tē zamisli nastaju i bez moje suradnje, pa
često i usprkos meni: preostaje dakle da bude u nekoj
sućnosti različitoj od mene, u kojoj mora biti sva stvar-
nost bilo oblikovno bilo poglavito, koja je predmetno u
zamislima proizvedenim od tē sposobnosti (kao što sam
već primijetio), te je ta sućnost ili tijelo, ili tjelesna narav,
koja – naime – oblikovno sadržava sve ono što je u
zamislima predmetno; ili je zaista Bog, ili kakav stvor
plemenitiji od tijela, u kojem je stvarnost poglavito
sadržana. Ali, kako Bog nije prijevaran, bjelodano je
da mi on nije tē zamisli dao, niti sâm neposredno,
niti posredstvom kojeg drugog stvora, u kojem
njihova predmetna stvarnost nije sadržana oblikovno,
nego samo poglavito. I jer mi naprosto nije dao nikak-
vu sposobnost da to spoznam, nego naprotiv veliku

propensionem ad credendum illas a rebus corporeis
emitti, non video quâ ratione possit intelligi ipsum
non esse fallacem, si aliunde quàm a rebus corporeis
emitterentur. Ac proinde res corporeæ existunt. Non
tamen forte omnes tales omnino existunt, quales illas
sensu comprehendo, quoniam ista sensuum compre-
hensio in multis valde obscura est & confusa; sed fal-
tem illa omnia in iis sunt, quæ clare & distincte intel-
ligo, id est omnia, generaliter spectata, quæ in puræ
Matheseos objecto comprehenduntur.

Quantum autem attinet ad reliqua quæ vel tantum
particularia sunt, ut quòd sol fit talis magnitudinis
aut figuræ &c., vel minus clare intellecta, ut lumen,
sonus, dolor, & similia, quamvis valde dubia & incerta
sint, hoc tamen ipsum, quòd Deus non fit fallax,
quòdque idcirco fieri non possit ut ulla falsitas in meis
opinionibus reperiatur, nisi aliqua etiam sit in me
facultas a Deo tributa ad illam emendandam, certam
mihi spem offendit veritatis etiam in iis assequendæ.
Et sane non dubium est quin ea omnia quæ doceor a
naturâ aliquid habeant veritatis: per naturam enim,
generaliter spectatam, nihil nunc aliud quàm vel Deum,
ipsum, vel rerum creaturarum coordinationem a Deo
institutam intelligo; nec aliud per naturam meam in
particulari, quàm complexionem eorum omnium quæ
mihi a Deo sunt tributa.

| Nihil autem est quod me ista natura magis expresse
doceat, quàm quòd habeam corpus, cui male est cum
dolorem sentio, quod cibo vel potu indiget, cum fa-
mem aut sitim patior, & similia; nec proinde dubitare
debeo, quin aliquid in eo sit veritatis.

sklonost da vjerujem kako one potječu od tjelesninâ, ne
vidim kojim bi se načinom moglo razumjeti da on nije
prijevaran, ako bi one potjecale od nekog drugog izvora
a ne od tjelesninâ. Stoga: tjelesnine opstoje. Možda one
sve i ne opstoje točno onako kako ih ja osjetilima
poimam, jer je osjetilno poimanje u mnogim slučajevima
veoma pomućeno i zbrkano; ali su barem u njima sve one
stvari koje razumijevam jasno i odjelito, tj. općenito
uzevši, koje su predmetom čiste matematike.

Što se pak tiče ostalih koje su ili posebne (kao da je
sunce tolike veličine ili lika i sl.) ili nejasnije razumljive
(kao svjetlost, zvuk, bol i sl.), koliko god bile dvojbene
i nesigurne, ipak – jer Bog nije varljiv, i jer nije moguće
da se u mojim mislima pojavi bilo koja lažnoća a da mi
Bog ne podari sposobnost da je ispravim – mogu gajiti
čvrstu nadu da mogu doći do istine i o njima. A zaista
nema nikakve dvojbe kako nešto istine ima u svemu
onome čemu me uči narav: jer pod naravlju – općenito
gledano – ne shvaćam ništa drugo nego li samog Boga
ili raspored tvorevina kako je od Boga postavljen; a
posebno pod svojom vlastitom naravlju ne shvaćam
ništa drugo nego sklop svega onoga što mi je dano od
Boga.

Ništa me ta narav izričitiije ne uči nego da imam
tijelo, kojem je zlo kad osjećam bol, kojem treba
hrane ili pića kad osjećam glad ili žeđ i slično; stoga
ne trebam dvojiti kako u njemu ima neke istine.

Docet etiam natura, per istos sensus | doloris, famis, 402
 fitis &c., me non tantum adesse meo corpori ut nauta
 adest navigio, sed illi arctissime esse conjunctum &
 quasi permixtum, adeo ut unum quid cum illo com-
 5 ponam. Alioqui enim, cum corpus lædatur, ego, qui
 nihil aliud sum quam res cogitans, non sentirem id-
 circo dolorem, sed puro intellectu læsionem istam per-
 ciperem, ut nauta visu percipit si quid in nave fran-
 gatur; & cum corpus cibo vel potu indiget, hoc ipsum
 10 expresse intelligerem, non confusos famis & fitis sensus
 haberem. Nam certe isti sensus fitis, famis, doloris &c.,
 nihil aliud sunt quam confusi quidam cogitandi modi
 ab unione & quasi permixtione mentis cum corpore
 exorti.

15 Præterea etiam doceor a naturâ varia circa meum
 corpus alia corpora existere, ex quibus nonnulla mihi
 prosequenda sunt, alia fugienda. Et certe, ex eo quòd
 valde diversos sentiam colores, sonos, odores, | fa-
 20 pores, calorem, duritiem, & similia, recte concludo,
 aliquas esse in corporibus, a quibus variæ istæ sen-
 suum perceptiones | adveniunt, varietates iis respon- 403
 dentes, etiam si forte iis non similes; atque ex eo quòd
 quædam ex illis perceptionibus mihi gratae sint, aliae
 ingratae, plane certum est meum corpus, five potius me
 25 totum, quatenus ex corpore & mente sum compositus,
 variis commodis & incommotis a circumjacentibus
 corporibus affici posse.

Narav me također poučava – preko tih osjetâ bola,
 gladi, žeđi itd. – kako svojem tijelu nisam nazočan samo
 onako kako je brodar brodu, nego da sam s njim
 5 najprisnije povezan i gotovo pomiješan, tako te tvorimo
 jedinstven sklop. Inače, kad se tijelo pozlijedi, ja – koji
 nisam ništa drugo nego stvar koja misli – ne bih zbog
 tog osjetio bol, nego bih tu ozljedu primio tek čistim
 razumom, kao što brodar vidom prima ako se štogod
 slomi na brodu; a kad tijelu zatreba hrane ili pića, i to
 10 bih tek razumijevao, ne bih imao zbrkane osjete gladi i
 žeđi. Jer, zaista, tî osjeti žeđi, gladi, bola itd. nisu ništa
 drugo nego zbrkani oblici mišljenja, nastali od spoja i
 mješavine tijela i duha.

Osim toga narav me još poučava, kako oko mene
 15 postoje različita druga tijela, od kojih mi je neka
 slijediti a neka izbjegavati. I zaista, zbog toga što
 osjećam veoma različite boje, zvukove, mirise, okuse,
 toplinu, tvrdoću i sl. s pravom zaključujem kako u tim
 tijelima (od kojih dolaze različiti osjetilni opažaji)
 20 postoje stanovite različitosti koje njima odgovaraju,
 iako im možda nisu slične; a zbog toga što su mi neki
 od tih opažaja ugodni a drugi neugodni, posve je
 sigurno da je moje tijelo (ili bolje rečeno: cijelo moje
 biće, ukoliko sam sklop tijela i duha) izloženo
 25 različitim ugodama i neugodama od okolnih tijela.

Multa verò alia sunt quæ, etsi videar a naturâ doctus
 esse, non tamen revera ab ipsâ, sed a consuetudine
 quâdam inconsiderate judicandi accepi, atque ideo
 falsa esse facile contingit : ut quòd omne spatium, in
 quo nihil plane occurrit quod meos sensus moveat,
 sit vacuum; quòd in corpore, exempli gratiâ, calido
 aliquid sit plane simile ideæ caloris quæ in me est, in
 albo aut viridi sit eadem albedo aut viriditas quam
 sentio, in amaro aut dulci idem sapor, & sic de cæ-
 teris; quòd & astra & turres, & quævis alia remota
 corpora ejus sint tantum magnitudinis & figuræ, quam
 sensibus meis exhibent, & alia ejusmodi. Sed ne quid
 in hac re non satis distincte percipiam, accuratius
 debeo definire quid proprie intelligam, cum dico me
 aliquid doceri a naturâ. Nempe hîc naturam frictiûs
 fumo, | quàm pro complexione eorum omnium quæ
 mihi a Deo tributa sunt; in hac enim complexione
 multa continentur quæ ad mentem solam pertinent,
 ut quòd percipiam id quod factum est infectum esse
 non posse, & reliqua omnia quæ lumine naturali sunt
 nota, de quibus hîc non est fermo; multa etiam quæ
 ad solum corpus spectant, ut quòd deorsum tendat, &
 similia, de quibus etiam non ago, sed de iis tantum
 quæ mihi, ut composito ex mente & corpore, a Deo
 tributa sunt. Ideoque hæc natura docet quidem ea
 refugere quæ sensum doloris inferunt, & ea prosequi
 quæ sensum voluptatis, & talia; sed non apparet illam
 præterea nos docere ut quicquam ex istis sensuum per-
 ceptionibus sine prævio intellectûs examine de rebus
 extra nos positis concludamus, quia de iis verum scire 30

Ali postoje i mnoge druge stvari koje, iako se čine kako
 sam ih od naravi naučio, zapravo sam ih primio od
 stanovite navike nesmotrena rasuđivanja, te se lako
 događa da su lažne: kao da je sav prostor u kojem se ništa
 ne zbiva što bi pokrenulo moja osjetila zapravo prazan; 5
 da je, na primjer, u nekom toplom tijelu nešto što je
 posve nalik zamisli topline koja se nalazi u meni, da je u
 bijelom ili zelenom ista bjeloća ili zelenoća koju osjećam;
 u gorkome ili slatkome isti okus i slično; da su zvijezde i
 tornjevi i ostala udaljena tijela upravo takve veličine i 10
 oblika kakvi se predstavljaju mojim osjetilima i tako
 dalje. Ali kako ne bih ovdje štogod nedovoljno odjelito
 shvatio, moram točnije odrediti što zapravo pod-
 razumijevam kažem li da me čemu uči narav. Narav
 ovdje, naime, uzimam u užem smislu, kao skup svega 15
 onoga što mi je od Boga dano; u tome su skupu sadržane
 mnoge stvari koje pripadaju samo duhu, kao što je kad
 poimam da ne može biti neučinjeno ono što je jednom
 učinjeno i sve ostalo što mi je poznato po naravnoj
 svjetlosti, a o čemu ovdje nije riječ; sadržane su i mnoge
 stvari koje se tiču samo tijela, kao da ono naniže teži i
 slično, čime se sad ne bavim, nego je riječ samo o onim
 stvarima koje su mi od Boga dane kao sklop duha i tijela.
 Tako ta narav uči izbjegavati one stvari koje nanose osjet 20
 bola, a slijediti one koje pružaju osjet užitka i slično; ali
 se ne čini kako nas ona uči i tomu da zaključujemo po
 tim istim osjetilnim opažajima – a bez prethodna
 istraživanja razumom – o predmetima koji se nalaze
 izvan nas, jer se čini, kako spoznajna istine o njima pripada 25

ad mentem folam, non autem ad compositum, videtur
 pertinere. Ita quamvis stella non magis oculum | meum
 quam ignis exiguae facis afficiat, nulla tamen in eo
 realis five positiva propensio est ad credendum illam
 non esse majorem, sed hoc sine ratione ab ineunte
 ætate judicavi; & quamvis ad ignem accedens sentio
 calorem, ut etiam ad eundem nimis prope accedens
 sentio dolorem, nulla profecto ratio est quæ suadeat
 in igne aliquid esse simile isti calori, ut neque etiam
 isti dolori, sed tantummodo in eo aliquid esse, quod-
 cunque demum sit, quod istos in nobis sensus calor
 vel doloris efficiat; & quamvis etiam in aliquo spatio
 nihil sit quod moveat sensum, non ideo sequitur in eo
 nullum esse corpus: sed video me in his aliisque per-
 multis ordinem naturæ pervertere esse affuetum, quia
 nempe sensuum perceptionibus, quæ proprie tantum
 a naturâ datæ sunt ad menti significandum quænam
 composito, cujus pars est, commoda sint vel incom-
 moda, & eatenus sunt fatis claræ & distinctæ, ut
 tanquam regulis certis ad immediate dignoscendum
 quænam sit corporum extra nos positorum essentia,
 de quâ tamen | nihil nisi valde obscure & confuse
 significant.

Atqui jam ante fatis perspexi quâ ratione, non ob-
 stante Dei bonitate, judicia mea falsa esse contingat.
 Sed nova hîc occurrit difficultas circa illa ipsa quæ
 tanquam persequenda vel fugienda mihi a naturâ ex-
 hibentur, atque etiam circa internos sensus in quibus
 errores videor deprehendisse: ut cum quis, grato cibi
 alicujus sapore delusus, venenum intus latens affumit.

samo duhu, a ne sklopu duha i tijela. Tako, iako kakva
 zvijezda ne podražuje moje oko ništa većim ognjem nego
 što je onaj od kakve zubljiice, ipak u tome nema nikakva
 stvarna ili jesna svojstva koje bi me navelo da vjerujem
 5 kako ona nije veća; ali, ja sam od svoje rane mladosti
 sudio tako bez razloga; zatim, iako kad se primaknem
 ognju osjećam toplinu, a kad se još više približim
 osjećam i bol, ipak nema nikakva dokaza koji bi me
 uvjerio kako se u ognju nalazi štogod slično toplini, ili
 10 pak bolu, nego samo to da se u njemu nalazi nešto, pa
 ma što to bilo, koje u nama izaziva osjet topline ili bola;
 i dalje, ako u nekom prostoru nema ničega što pokreće
 moja osjetila iz toga ne slijedi kako u njemu nema
 15 nikakva tijela: nego vidim kako sam navikao u tim i
 mnogim drugim stvarima preokretati naravni poredak,
 jer onim istim osjetilnim opažajima (koji su zapravo od
 naravi dani samo zato da se duhu dojadi što je za onaj
 sklop – kojeg je dio – ugodno ili neugodno, i samo su
 utoliko jasni i odjeliti) služim se kao pouzdanim
 20 pravilima za izravno spoznavanje bivstva stvari koje su
 izvan nas, o čemu oni obavještavaju tek veoma nejasno
 i zbrkano.

Već sam ranije dovoljno izvidio kako se događa –
 unatoč Božjoj dobroti – da moji sudovi budu lažni. Ali
 25 ovdje se javlja i nova poteškoća što se tiče onih stvari
 koje ja po naravi trebam slijediti ili izbjegavati i što se
 tiče unutrašnjih osjećaja u kojima mi se čini da sam
 opazio pogreške: kao kad tkogod, zaveden ugodnim
 okusom kojeg jela, pojede otrov koji je u njemu skriven.

Sed nempe tunc tantum a naturâ impellitur ad illud appetendum in quo gratus sapor confistit, non autem ad venenum, quod plane ignorat; | nihilque hinc aliud concludi potest, quàm naturam istam non esse omnisciam : quod non mirum, quia, cùm homo sit res limitata, non alia illi competit quàm limitatæ perfectionis.

At verò non raro etiam in iis erramus ad quæ a naturâ impellimur : ut cùm ii qui ægrotant, potum vel cibum appetunt sibi paulo post nociturum. Dicit forsan hîc poterit, illos ob id errare, quòd natura eorum fit corrupta; sed | hoc difficultatem non tollit, quia non minus vere homo ægrotus creatura Dei est quàm sanus; nec proinde minus videtur repugnare illum a Deo fallacem naturam habere. Atque ut horologium ex rotis & ponderibus confectum non minus accurate leges omnes naturæ observat, cùm male fabricatum est & horas non recte indicat, quàm cùm omni ex parte artificis voto satisfacit : ita, si considerem hominis corpus, quatenus machinamentum quoddam est ex ossibus, nervis, musculis, venis, sanguine & pellibus ita aptum & compositum, ut, etiam si nulla in eo mens existeret, eosdem tamen haberet omnes motus qui nunc in eo non ab imperio voluntatis nec proinde a mente procedunt, facile agnosco illi æque naturæ fore, si, exempli causâ, hydropse laboret, eam faucium ariditatem pati, quæ fitis sensum menti inferre solet, atque | etiam ab illâ ejus nervos & reliquas partes ita disponi ut potum sumat ex quo morbus augeatur, quàm, cùm nullum tale in eo vitium est, a | simili

Ali narav nas nagoni samo na to da žudimo za onim što je ugodna okusa, a ne za otrovom, koji ona očito ne poznaje; pa se otuda ne može zaključiti ništa drugo nego kako ta narav nije sveznajuća: što i nije čudo, jer kako je čovjek ograničen, njemu i može pripadati samo narav ograničena savršenstva.

A često se zaista varamo i u onome na što nas narav nagoni: kao kad bolesnici žele piće ili hranu što će im ubrzo škoditi. Tu bi se možda moglo reći kako oni griješe zbog toga što im je narav izopačena; ali time se poteškoća ne uklanja, jer bolestan čovjek nije ništa manje stvor Božji od onoga koji je zdrav; pa se prema tome čini protuslovnim da on od Boga ima prijevartu narav. I kao što ura sastavljena od kolutića i utegâ ništa se manje ne pridržava svih zakona naravi kad je loše izrađena i točno ne pokazuje sate kao i kad u svakom pogledu udovoljava zahtjevu izrađivača, tako i ljudsko tijelo — promatram li ga kao stanovitu napravu — koja je od kostiju, živaca, žila, krvi i kože tako složena i sastavljena te ako u tijelu i nema nikakva duha, ipak ima sva gibanja koja sad u njemu ne potječu ni od vlasti volje niti od duha, pa lako uviđam da će njemu biti jednako naravno — ako, primjera radi, boluje od vodene bolesti — trpjeti istu suhoću grla koja uobičava duhu prenijet osjet žedi, te time tako podesiti njegove živce i ostale dijelove da uzme napitak od kojeg se bolest povećava, kao što kad u njem nikakve takve boljke nema, slič-

faucium siccitate moveri ad potum sibi utile affumen-
 dum. Et quamvis, respiciens ad præconceptum horo-
 logii usum, dicere possum illud, cum horas non recte
 indicat, a naturâ suâ deflectere; atque eodem modo,
 5 considerans machinamentum humani corporis tan-
 quam comparatum ad motus qui in eo fieri solent,
 putem illud etiam a naturâ suâ aberrare, si ejus fauces
 sint aridæ, cum potus ad ipsius conservationem non
 prodest; fatis tamen animadverto hanc ultimam na-
 10 turæ acceptionem ab alterâ multum differre : hæc
 enim nihil aliud est quam denominatio a cogitatione
 meâ, hominem ægrotum & horologium male fabrica-
 tum cum ideâ hominis fani & horologii recte facti
 comparante, dependens, rebusque de quibus dicitur
 15 extrinseca; per illam verò aliquid intelligo quod re-
 vera in rebus reperitur, ac proinde nonnihil habet
 veritatis.

Ac certe, etiam si respiciendo ad corpus hydropæ
 laborans, sit tantum denominatio extrinseca, cum di-
 20 citur ejus | natura esse corrupta, ex eo quod aridas
 habeat fauces, nec tamen egeat potu; respiciendo
 tamen ad compositum, sive ad mentem tali corpori
 | unitam, non est pura denominatio, sed verus error
 naturæ, quod fitiat cum potus est ipsi nociturus;
 25 ideoque hîc remanet inquirendum, quo pacto bonitas
 Dei non impediatur quominus natura sic sumpta sit
 fallax.

Nempe imprimis hîc adverto magnam esse differen-
 tiam inter mentem & corpus, in eo quod corpus ex
 30 naturâ suâ sit semper divisibile, mens autem plane

nom suhoćom Źdrijela biva nagnan popiti piće koje mu
 je korisno. A doduše, uzimajući uobzir namjeravanu
 upotrebu ure, mogao bih reći da ona odstupa od svoje
 naravi kad toćno ne pokazuje sate; pa na isti naćin,
 5 razmatrajući stroj ljudskog tijela kako je podešen za
 gibanje koje se u njem ima odvijati, pomislio bih kako i
 ono odstupa od svoje naravi ako je njegovo Źdrijelo suho
 i kad piće nije potrebno za njegov opstanak; pa ipak
 dostatno jasno opaŹam kako je ovo posljednje znaćenje
 10 naravi veoma razlićito od drugog: ono nije naime ništa
 drugo nego oznaka po mojem mnijenju — jer ja
 uspoređujem bolesna ćovjeka i loše naćinjenu uru sa
 zamisli zdrava ćovjeka i dobro izraćdene ure i jer je ta
 oznaka izvanjska u odnosu na stvari o kojima je rijeć; u
 15 drugom pak slućaju, pod naravljju razumijevam nešto što
 se zaista nalazi u stvarima i stoga sadržava neku istinu.

Zaista, iako u odnosu na tijelo bolesno od vodene
 bolesti jest vanjska oznaka kad se kaŹe kako je njegova
 narav izopaćena, zbog toga što mu je Źdrijelo suho a
 20 piće mu ne treba, u odnosu na cijeli sklop, ili na duh koji
 je sjedinjen s tim tijelom, nije to tek obićna oznaka,
 nego je prava pogreška naravi, jer tijelo Źeća i kad će
 mu piće škoditi; i stoga ovdje ostaje još istraŹiti kako da
 dobrotu BoŹja ne sprijeći da tako uzeta narav ne bude
 25 prijevarna.

Prije svega ovdje primjećujem kako je velika
 razlika između duha i tijela u tome što je tijelo po
 svojoj naravi uvijek djeljivo, dok je duh posve ne-

indivisibilis; nam sane cum hanc confidero, five meipsum quatenus sum tantum res cogitans, nullas in me partes possum distinguere, sed rem plane unam & integram me esse intelligo; & quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur, abscesso tamen pede, vel brachio, vel quavis alia corporis parte, nihil inde de mente subductum esse cognosco; neque etiam facultates volendi, sentiendi, intelligendi &c. eius partes dici possunt, quia una & eadem mens est quæ vult, quæ sentit, quæ intelligit. Contra verò nulla res corporea five extensa potest a me cogitari, quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam: quod unum sufficienter ad me docendum, mentem a corpore omnino esse diversam, si nondum illud aliunde fatis scirem.

Deinde adverto mentem non ab omnibus corporis partibus immediate affici, sed tantummodo a cerebro, vel forte etiam ab una tantum exigua ejus parte, nempe ab eâ in quâ dicitur esse sensus communis; quæ, quotiescunque eodem modo est disposita, menti idem exhibet, etiam si reliquæ corporis partes diversis interim modis possint se habere, ut probant innumera experimenta, quæ hic recensere non est opus.

Adverto præterea eam esse corporis naturam, ut nulla ejus pars possit ab alia parte aliquantum remotâ moveri, quin possit etiam moveri eodem modo a quolibet ex iis quæ interjacent, quamvis illa remotior nihil agat. Ut, exempli causa, in fune A, B, C, D, fi

djeljiv; jer uistinu dok njega promatram, ili sebe sama ukoliko sam tek stvar koja misli, ne mogu u sebi razlikovati nikakve dijelove, nego razumijevam da sam jednostavno jedna i cjelovita stvar; pa iako se čini kako je s cijelim mojim tijelom sjedinjen cijeli duh, odsiječe li se noga ili ruka ili koji drugi dio tijela, ne vidim da je time išta oduzeto duhu; a ne mogu se njegovim dijelovima nazvati ni sposobnost htijenja, osjećanja, razumijevanja i sl., jer uvijek je jedan te isti duh koji hoće, koji osjeća, koji razumijeva. Nasuprot tome, ne mogu zamisliti ni jednu tjelesninu ili protežninu koju – u svojem razmišljanju – ne bih lako mogao razdijeliti na dijelove, te je stoga i razumijevam kao djeljivu: i to bi jedino dostajalo da me pouči kako je duh od tijela posve različit, kad isto ne bih i od drugdje dostatno znao.

Primjećujem isto tako da svi dijelovi tijela ne djeluju neposredno na duh, nego samo na mozak, ili možda tek na jedan njegov mali dio, naime, onaj u kojem je smješteno, kako kažu, zajedničko osjetilo; i kad god je taj dio tako raspoložen, on to isto i duhu prenosi, pa ma kako u međuvremenu drugačije bili raspoloženi ostali dijelovi tijela, kao što pokazuju brojni pokusi koje ovdje nije potrebno navoditi.

Osim toga opažam kako je narav tijela takva te se ni jedan njegov dio ne može pokrenuti, od strane nekog nešto udaljenog dijela, a da se na isti način ne bi mogao pokrenuti bilo kojim od dijelova što se nalaze između njih, iako taj udaljeni dio ne djeluje. Kao na primjer, ako se na užetu A, B, C, D po-

trahatur ejus ultima pars D, non alio pacto movebitur prima A, quàm moveri etiam posset, si traheretur una ex intermediis B vel C, & ultima D maneret immota. Nec diffimili ratione, cùm sentio dolorem pedis, docuit me Physica sensum illum fieri ope nervorum per pedem sparforum, qui, inde ad cerebrum usque funium instar extenfi, dum trahuntur in pede, trahunt etiam intimas cerebri partes ad quas pertingunt, quemdamque motum in iis excitant, qui institutus est a naturâ ut mentem afficiat sensu doloris tanquam in pede existentis. Sed quia illi nervi per tibiam, crus, lumbos, dorsum, & collum transire debent, ut a pede ad cerebrum perveniant, potest contingere ut, etiam si eorum pars, quæ est in pede, non attingatur, sed aliqua tantum ex intermediis, idem plane ille motus fiat in cerebro qui fit pede male affecto, ex quo necesse erit ut mens sentiat eundem dolorem. Et idem de quolibet alio sensu est putandum.

Adverto denique, quandoquidem unusquisque ex motibus, qui fiunt in eâ parte cerebri quæ immediate mentem afficit, non nisi unum aliquem sensum illi infert, nihil hac in re melius posse excogitari, quàm si eum inferat qui, ex omnibus quos inferre potest, ad hominis sani conservationem quàmmaxime & quàm frequentissime conducit. Experientiam autem testari, tales esse omnes sensus nobis a naturâ inditos; ac proinde nihil plane in iis reperiri, quod non Dei potentiam bonitatemque testetur. Ita, exempli causâ,

vuče njegov posljednji dio D, pokrenut će se prvi dio A, kao što bi se mogao pokrenuti da se povuče jedan od dijelova što su između B ili C, dok posljednji dio D ostaje nepokretan. Gotovo isto tako, kad osjetim bol u nozi, naravoslovlje me uči kako taj osjet nastaje uz pomoć živaca koji se nalaze u nozi, i koji se poput užadi pružaju do mozga, i koji kad se povuku u nozi, povuku i unutrašnje dijelove mozga kojima pripadaju, te u njima izazivaju stanovito gibanje koje je od naravi uređeno tako da u duhu izazove osjećaj bola kao da je taj u nozi. Ali, kako ti živci moraju prijeći kroz golijen, bedro, bok, leđa i vrat — kako bi došli od noge do mozga — može se dogoditi da iako nije taknut onaj njihov dio koji je u nozi, nego jedan od onih koji se nalaze između, ipak u mozgu nastaje isto ono gibanje kao od pozlijeđene noge, zbog čega će biti nužno da duh osjeti isti bol. Isto treba misliti i o svakom ostalom osjetu.

Napokon primjećujem, iako svako od onih gibanja što se odvijaju u onom dijelu mozga koji neposredno djeluje na duh, prenosi njemu tek jedan jedini osjet, ne može se u tome ništa bolje iznaći nego da ono njemu od svega što bi mu moglo prenijeti prenosi samo ono što najčešće i najviše pridonosi održavanju čovjekova zdravlja. Iskustvo nam posvjedočuje kako su takvi svi osjeti kojima smo obdareni od naravi; u njima se stoga ne može otkriti ništa što ne bi svjedočilo o moći i dobroti Božjoj. Tako kad se na primjer